

İsmayilova Pərvanə Mahir qızı⁵²
AFRO-AMERİKALILARIN TARİXİ

Afrikalı Amerikalılar ABŞ-da üçüncü ən böyük irqi və etnik qrupu (ağ amerikalı, İspan və Latin amerikalılardan sonra) təşkil edirlər. Afrikalı Amerikalıların əksəriyyəti indiki Amerika Birləşmiş Ştatlarının hüddurları daxilində əsarət altındakı xalqların nəsiləridir .

Afrikalı Amerikalıların əksəriyyəti birbaşa Afrikadan Amerikaya kölə halında gətirilən afrikalılardır. İlk növbədə qullar əvvəlcə Afrika müharibələrində və ya basqınlarda tutularaq Atlantik qul ticarətinə daşınmışdı.

Afrikalı Amerikalılar müxtəlif etnik qruplardan, əsasən Qərbi və Mərkəzi Afrikada, o cümlədən Saheldə yaşayan etnik qruplardan ibarətdir. Afrikalı Amerikalıların daha az bir qismi Şərqi və Cənub-Şərqi Afrikada yaşayan etnik qruplardan ibarətdir. Əsarət altındakı Afrikalıların əsas etnik qruplarına Hausa, Bakongo, Igbo, Mandé, Wolof, Akan, Fon, Yoruba və Makua və digərləri daxil idi. Bu fərqli qruplar adət, dini ilahiyat və dil baxımından fərqli olsalar da, ortaq olduqları şey avropalıların həyatından fərqli bir həyat tərzidir. Xüsusi Afrika etnik qruplarına mənsub olan qullar digər Afrika etnik qruplarına mənsub olan qullara nisbətən daha çox axtarıldılar və daha çox üstünlük təşkil etdilər [1].

Afrika-Amerika tarixi 16-cı əsrdən etibarən formalaşmağa başlamışdır. Qərbi Afrika xalqları zorla İspan Amerikasına, daha sonar isə 17-ci əsrdə Qərbi Afrika kölələri ilə Şimali Amerikadakı İngilis koloniyalarına aparılmışdır. ABŞ-ın qurulmasından sonra belə qaradəriliyə köləliyi davam etirdi və son dörd milyon qara qul yalnız 1865-ci ildə vətəndaş müharibəsindən sonra azad edildi. Ağ dərililərdən sonra onlara ikinci dərəcəli vətəndaşlar kimi yanaşırdılar.

1790-cı il tarixli Qanuna əsasən ABŞ vətəndaşlığı yalnız ağ dərililər üçün məhdudlaşdırıldı və yalnız ağ dərililər əhali səs verə bilərdi. Bu hallar yenidənqurma, qara dərililər əhalinin birliyinin inkişafı, irqi ayrılıqların aradan qaldırılması və siyasi və sosial azadlıq istəyən vətəndaş hüquqları hərəkatına səbəb oldu. Bir sıra tarixi mübarizələrdən sonra qara dərililər müstəqil vətəndaş hüququ qazandı.

20-ci əsrin sonlarından etibarən Afrika-Amerika tarixi məktəb və universitet tədris planlarında yer tutdu və elmdə onun tədqiq olunmasına daha çox diqqət edildi[2].

Könlük tarixi həmişə ağ alimlər üçün əsas tədqiqat mövzusu olmuşdur, lakin 1950-ci illərə qədər onlar ümumiyyətlə ağ siyasətçilər tərəfindən müzakirə edilən siyasi və konstitusiyaya mövzularına diqqət yetirirdilər; qara qulların həyatını öyrənmirdilər.

Həç də təsadüfi deyilki qul ticarəti öncəsi yaranan qara tarix nadir hallarda məktəblərdə tədris olunur və demək olar ki, qəbul edilmirdi. Nəticədə, bir çox afroamerikalı köləliyin vətəndaş hüquqları hərəkatından əvvəl olan tarixlərində meydana çıxmasına inanaraq öz tarixlərini qoruyaraq inkişaf etdirdilər.

20-ci əsrin birinci yarısında Carter G. Woodson qara tarixi təcrübəni öyrənən və təbliğ edən ən böyük qara alim idi. Woodson, Afrikalı nəsilərin öyrənilməsinin elmi, yaradıcı, bərpəedici və ən başlıcası, qara camaatla əlaqəli olmasını israr etdi. Qara tarixçəni müxtəlif yenilikçi strategiyaları ilə, o cümlədən Negro Həyat məlumatlandırma fəaliyyətini öyrənmə dərniyi, Negro Tarix Həftəsi (hazırda Qara Tarix ayı) və məşhur qara tarix jurnalı ilə populyarlaşdırdı. Woodson qara tarixini demokratikləşdirdi, qanuniləşdirdi və populyarlaşdırdı.

Benjamin Quarles (1904-96) Afrika-Amerika tarixinin tədrisinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Quarles'in kitablarına Amerikan İnqilabındakı Negro (1961), Qara Abolitionistlər (1969), Vətəndaş Müharibəsindəki Negro (1953) və Linkoln və Negro (1962) daxil olmuş, bu da müharibə dövrlərinin əsas hissələrini izah edən hekayələr idi[2,3].

Qara tarix yüzillik cəhəlləri geri qaytarmağa çalışdı. Qara tarixçilər ABŞ-da köləlik və irqçiliyin yeni bir müayinəsinə müdafiə etməkdə tək deyilsə də, Afrika-Amerika tarixinin öyrənilməsi fərziyyələri dəyişdirmək üçün çox vaxt siyasi və elmi bir mübarizə olmuşdur. Ən vacib ehtimallardan biri qulların passiv və üsyan etməmələri idi. Bir sıra tarixçilər, daha zəngin və mürəkkəb bir təcrübə ortaya qoyaraq Afrikalı Amerikalıların simasını dəyişdirdi. Digərləri kiçik və böyük üsyanlar haqqında yazdılar. 21-ci əsrdə qara tarix əsas cərəyan kimi qəbul edilir. Prezident Cimmi Karterin elanından bəri, ABŞ-da hər il "Qara Tarix Ayı" qeyd olunur. Qara tarixin tərəfdarları hesab edirlər ki, bu müxtəlifliyi təşviq edir, özünə inamı inkişaf etdirir və mif və stereotipləri düzəldir. Müxaliflər bu cür tədris proqramlarının yalan, ayırıcı və sərtlik olmadığını iddia edirlər. Tarix boyu qara dərililərə qarşı fikirlər irqi ayrılıq seçkilik olmuşdur. Lakin tarix də öz növbəsində bütün bunların əsassız olduğunu sübuta yetirib. Qara dərililər öz müqəddarlarını tarix boyu qoruyub saxlaya bilmiş və daim istər elm istərsə də siyasi meydanda öz mübarizliklərini göstərmişlər.

Bu dövrdə kilsə Qara icmaların mərkəzi idi, eyni zamanda təhsil mərkəzi idi. Kilsə cəmiyyətin bir hissəsi olduğundan və təhsil vermək istədiyi üçün; azad və qul olan qaradəriliyə tərbiyə edirdi.

20-ci əsrin birinci yarısında ABŞ tarixində ən böyük daxili əhali sürüşməsi baş verdi. Təxminən 1910-cu ildən başlayaraq Böyük Miqrasiya boyunca beş milyondan çox Afrika Amerikalısı seçim etdi və siyasi ayrışdırılıq və nifrətdən, zorakılıqdan qaçmaq, daha yaxşı iş tapmaq, səs vermək və əylənmək ümidi ilə Güneydən şimal və qərb şəhərlərinə köçərək seçim etdi və "ayaqları ilə səs verdi" .. 1920-ci illərdə Nyu-Yorkda qaraların konsentrasiyası, Harlem İntibah dövrü kimi tanınan və ümummilliyə çatdırılan mədəniyyət hərəkatına səbəb oldu.

⁵² Azərbaycan Dillər Universiteti ism.parvana@gmail.com

Vətəndaş Hüquqları Hərəkatı 1950-1970-ci illərdən sonra hökumətin laqeydliyi, əlverişsiz sosial siyasət, yüksək yoxsulluq səviyyəsi, cinayət ədliyyə sistemində və qanunlarda edilən dəyişikliklər və ənənəvi ailə birliklərində parçalanma səbəbindən Afrika-Amerika icmaları əziyyət çəkdi. Afrikalı Amerikalılara qarşı dünyada həddindən artıq ağır həbs cəzaları tətbiq edilirdi. Tarixən köləlik və yenidənqurmada sonrakı təzyiqlərdə iştirak edən cənub əyalətləri indi ən yüksək həbs və ölüm cəzalarının tətbiq edirdilər [2].

Siyasi və iqtisadi cəhətdən qaralar vətəndaşlıqdan sonrakı dövrdə əhəmiyyətli addımlar atdı. 1984 və 1988-ci illərdə Demokrat Partiyasının prezidentliyə namizədliyi uğrunda mübarizə aparən vətəndaş hüquqları lideri Jesse Jackson, siyasətdəki qaralara görünməmiş dəstək və qol gətirdi.

1989-cu ildə Duglas Wilder, ABŞ tarixində ilk Afrika-Amerikalı seçilmiş bir qubernator oldu. 1992-ci ildə İllinoys ştatından Kerol Moseley-Braun ABŞ Senatına seçilən ilk qaradərili qadın oldu.

Qaraların sərvət həddinə çatması üçün iqtisadi irəliləyiş zəif olmuşdur. Forbes-in ən varlı siyahılarına görə, Oprah Winfrey 20-ci əsrin ən varlı Afrika Amerikalısı idi və 2004, 2005 və 2006-cı illərdə dünyanın yeganə qara milyarderi olmuşdur. Winfrey dünyadakı yeganə qara milyarder deyildi, ancaq 1995-ci ildən bəri təxminən hər il Forbes 400 siyahısında yeganə qara olmuşdur. BET təsisçisi Bob Johnson 2001-ci ildən 2003-cü ilə qədər qısa müddətə siyahıya daxil oldu. 2006-cı ildə siyahıya qayıtsa da, 2007-ci ildə etməmişdir[3].

2008-ci il prezident seçkilərində, qara Keniyalı atanın oğlu və ağ Amerikalı ananın oğlu Barak Obamanın seçilməsi ilə dramatik siyasi irəliləyiş kimi tarixə qədəm qoydu. Barak Obama demokratik ibtidai siniflərdəki afroamerikalı seçicilərin böyük dəstəyini qazandı, hətta əsas rəqibi Hillari Klintonun bir çox qara siyasətçinin dəstəyinə sahib oldu. Afrikalı Amerikalılar Obamaya bütün müddəti boyu dəstək verməyə davam etdilər. Obama birinci müddətini başa vurduqdan sonra 2012-ci ildə ikinci növbəti seçkilərdə namizəd Mitt Romniyə qarşı qalib gəldi və yenidən ABŞ-nin prezidenti seçildi.

Ədəbiyyat

1. Bennett, Lerone, Before the Mayflower: A History of Black America, 1619–1962 (2018), classic survey; first edition in 1962.
2. Franklin, John Hope, and Alfred Moss, From Slavery to Freedom. A History of African Americans (2001), standard textbook; first edition in 1947.
3. Kelley, Robin D. G., and Earl Lewis, eds. To Make Our World Anew: A History of African Americans (2000). 672pp

AFRO-AMERİKA TARİXİ

Xülasə

Afrikalı Amerikalıların çox əsrlik tarixi olduqca maraqlı doğuran eyni zamanda çox araşdırılan sahədir. Afro amerikalı və ya qara dərili xalqın tarixi köləlikdən başlayır. ABŞ-da qulların taleyi vətəndaş müharibəsi dövründə irqi ayrı seçkiliklə əlaqədar olaraq bölünmüşdür. Müharibədən sonra, quldarlığın irqçi irsi davam edərək, müqavimət hərəkatlarında özünü tapmışdır. Bütün bunlara baxmayaraq köləlik həyat sürən qara dərillilər inkişaf edərək öz tarixlərini qoruyub saxlamışlar. Onlar arasında liderlər, sənətkarlar və yazıçılar meydana gəlmiş və onlar özlərinin xarakterinin və şəxsiyyətinin formalaşmasına qadir olduqlarının sübut etmişlər.

Qara dərili əhali tez bir zamanda təkamül edərək bir sıra sahələrdə özlərini göstərdilər. Beləki sürətlə böyüyən Şimali Amerika koloniyalarının əmək ehtiyaclarını təmin etmək üçün ağ Avropa köçkünləri 17-ci əsrin əvvəllərində işə götürülməmişdir və bu halda qara dərili xalqın ağ avropa köçkünlərindən daha qüdrətli olduğu iddia olunurdu. Tarixdə qara dərili əhəlinin daha ucuz və daha bol əmək sərf edən işçi qüvvəsinə çevrildiyi göstərilir.

Vətəndaş hüquqları hərəkatının ilk illərindən sonra həqiqi sosial, iqtisadi və siyasi bərabərliyin tam formalaşmamasını görən və hələdə irqi ayrı seçkilinin mövcud olması bir çox afroamerikalılar arasında qəzəb və məyusluğa səbəb olmuşdur.

1960-cı illərin sonu və 70-ci illərin əvvəllərində bu fikir ayrılıqları qara güc hərəkatının artmasına təkan verdi. 1966-cı ildə "qara güc" anlayışını ilk dəfə populyarlaşdıran Tələbə Zorakılıq Koordinasiya Komitəsi sədri Stokely Carmichael-in sözlərinə görə, ənənəvi vətəndaş hüquqları hərəkatı və irqi ayrı seçkiliyə qarşı etirazlar kifayət qədər davam etmədi və heç bir nəticə əldə olunmadı. Lakin bütün bunlara baxmayaraq afro amerikalılar zaman zaman öz hüquq və bərabərliyi uğrunda mübarizə apararaq daim özlərini müstəqil bir xalq kimi sübut etməyə çalışmışlar.

Açar sözlər: Afrika-Amerika tarixi, etnik qruplar, ağ alimlər, qara alim, köləlik tarixi,

HISTORY OF AFRO-AMERICANS

Ismaylova P.M.

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan, ism.parvana@gmail.com

Summary

The centuries-old history of African Americans is also a very interesting field of study. The history of African American or black people begins with slavery. In the United States, the fate of slaves was divided during the civil war due to racial discrimination. After the war, the racist heritage of slavery and resistance continued. In spite of all this, black people who lived in slavery have kept their history. Leaders, artists and writers have emerged among them, and they have proven that they are capable of shaping their character and personality.

The black-skinned population soon evolved and manifested themselves in a number of areas. To accommodate the

labor needs of such rapidly growing North American colonies, white European immigrants were not hired in the early 17th century, and in this case black people were claimed to be more powerful than white European immigrants. History shows that the black population has become a cheaper and more laborious force.

This discrepancy in the late 1960s and early 1970s prompted an increase in black power movement. According to SNCC Chairman Stokely Carmichael, who first popularized the concept of "black power" in 1966, protests against the traditional civil rights movement and racial discrimination did not last long enough, with no results. But despite all of this, African Americans have struggled for little rights and equality from time to time and have always tried to prove themselves as independent people.

Key words: African-American history, ethnic groups, white scholars, black scholar, history of slavery,

ИСТОРИЯ АФРО-АМЕРИКАНЦЕВ

Резюме

Многовековая история афроамериканцев представляет из себя интересную и в то же время часто исследуемую область. История афроамериканцев или представителей чернокожего населения начинается с рабства. В Соединенных Штатах судьба рабов была разделена во время гражданской войны в связи с расовой дискриминацией. После войны расистское наследие рабства продолжалось, и отразилось в виде сопротивлений. Несмотря на все это, афроамериканцы, жившие в рабстве, развивались и сумели сохранить свою историю. Среди них появились лидеры, художники, общественные деятели и писатели. Они доказали, что способны формировать свой характер и личность.

Чернокожее население вскоре эволюционировало и проявило себя в ряде областей. Чтобы удовлетворить потребности в рабочей силе быстро растущих североамериканских колоний, белые европейские иммигранты не были наняты в начале 17-го века, и в этом случае чернокожие люди были объявлены более могущественными сильными физически более могущественными, чем белокожие европейские иммигранты. История показала, что чернокожее население стало более дешевой и более трудоемкой рабочей силой.

После первых лет движения за гражданские права реальное социальное, экономическое и политическое равенство сформировалось не полностью, а существование расового неравенства вызвало гнев и разочарование среди многих афроамериканцев. Это несоответствие в конце 1960-х и начале 1970-х годов привело к увеличению движения "Черной власти". По словам председателя Студенческий ненасильственный координационный комитет Стокелли Кармайкла, который впервые популяризировал концепцию «черной власти» в 1966 году, традиционное движение за гражданские права и протесты против расовой дискриминации длились недолго и безрезультатно. Но, несмотря на все это, афроамериканцы время от времени боролись за равенство и свои права и всегда пытались проявить себя как независимые народ.

Ключевые слова: афроамериканская история, этнические группы, белый ученый, черный ученый, история рабства,

Rəyçi: f.f.d.dos.Qəribova Jalə Əhməd qızı